

Психічне здоров'я: сучасні тренди у фармації та нові концепції

Н. А. Білоусова^{ID}*A,B,C,D, А. В. Кабачна^{ID}A,E,F

Національний університет охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика, м. Київ

A – концепція та дизайн дослідження; B – збір даних; C – аналіз та інтерпретація даних; D – написання статті; E – редагування статті; F – остаточне затвердження статті

Реалізація Національної ініціативи щодо програми дій із подолання прогалін у сфері охорони психічного здоров'я (mhGAP), спрямованої на розширення масштабів ведення пацієнтів із психічними розладами у первинній медичній допомозі, має здійснюватися не тільки лікарями первинної ланки, але й фармацевтами, які забезпечують відпуск лікарських засобів (ЛЗ) за розширеною Програмою медичних гарантій щодо реімбурсації ЛЗ для лікування в амбулаторних умовах розладів психіки і поведінки, надають фармацевтичну допомогу пацієнтам зі стресовими розладами та безсонням за стандартами Належної аптечної практики (GPP).

Мета роботи – дослідження вітчизняних інформаційно-наукових баз даних і наукометричних баз Scopus, Web of Science, PubMed, Cochrane library для виявлення, узагальнення й систематизації джерельної бази з питань надання фармацевтичної опіки у сфері реалізації ЛЗ для профілактики та лікування пацієнтів із вадами психічного здоров'я та прогнозування вектора наступних досліджень з цієї теми.

Матеріали та методи. Використано загальнонаукові методи аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення даних з вітчизняних інформаційно-наукових баз. Для пошуку наукових публікацій за ключовими словами mental health (психічне здоров'я) та pharmacy (фармація) в наукометричних базах даних Scopus, Web of Science використано програму візуалізації VOSviewer, пошукову систему PubMed та Cochrane library.

Результати. Здійснено аналіз основних стратегій розвитку фармацевтичної опіки з охорони психічного здоров'я у фармацевтичній практиці. Визначено найбільш досліджені кластери охорони психічного здоров'я, а також узагальнено сучасні тенденції розвитку фармацевтичної опіки з охорони психічного здоров'я.

Висновки. Ініціатива з розвитку охорони психічного здоров'я населення країни ґрунтується на засадах нової стійкої пацієнтоорієнтованої фармації, що потребує втілення ідеї розширення основних ролей фармацевтів за стандартами Належної аптечної практики.

Ключові слова: психічне здоров'я, фармацевтична опіка, психосоціальна підтримка, Належна аптечна практика, фармацевтичне забезпечення.

Актуальні питання фармацевтичної і медичної науки та практики. 2023. Т. 16, № 3(43). С. 284-290

Mental health: current trends in pharmacy and new concepts

N. A. Bilousova, A. V. Kabachna

The implementation of the National Mental Health Gap Action Program (mhGAP), which aims to broaden the management of patients with mental disorders in primary care, should involve not only primary care physicians but also pharmacists. Pharmacists play a crucial role by providing medications within the expanded Medical Guarantee Program for drug reimbursement in outpatient treatment of mental and behavioral disorders. Additionally, they offer pharmaceutical care for patients dealing with stress disorders and insomnia, adhering to the Good Pharmacy Practice (GPP) standards.

The aim of the work is the study of national information, scientific databases, and scientometric databases of Scopus, Web of Science, PubMed, Cochrane Library in order to identify, generalize, and systematize the source based on providing pharmaceutical care in the field of mental health care of patients and predicting the future vector of research on the specified topic.

Materials and methods. General scientific methods such as analysis, synthesis, comparison, and data generalization from domestic information and scientific databases were employed in this study. To search for scientific publications, the VOS viewer visualization program, the PubMed search engine, and the Cochrane Library were used. The keywords "mental health" and "pharmacy" were used for the search within the scientometric databases of Scopus and Web of Science.

Results. The analysis of the main strategies for the development of pharmaceutical care for mental health care in pharmaceutical practice was carried out. The most researched clusters of mental health care were singled out. Modern trends in the development of pharmaceutical care for mental health care were summarized.

ARTICLE INFO

<http://pharmed.zsmu.edu.ua/article/view/285412>

UDC 615.616.89:613.86
DOI: [10.14739/2409-2932.2023.3.285412](https://doi.org/10.14739/2409-2932.2023.3.285412)

Current issues in pharmacy and medicine: science and practice, 2023. 16(3), 284-290

Key words: mental health, pharmaceutical care, psychosocial support, Good Pharmacy Practice, pharmaceutical provision.

*E-mail: arinatala@gmail.com

Received: 01.08.2023 // Revised: 30.08.2023 // Accepted: 04.09.2023

Conclusions. The initiative for enhancing mental health care for the country's population hinges on the principles of a novel, sustainable, patient-centered pharmacy model. This approach necessitates the realization of an expanded role for pharmacists, aligning with the standards outlined in Good Pharmacy Practice.

Key words: mental health, pharmaceutical care, psychosocial support, Good Pharmacy Practice, pharmaceutical provision.

Current issues in pharmacy and medicine: science and practice, 2023. 16(3), 284-290

Згідно з даними ВООЗ, упродовж останніх десяти років 22 % (9,6 млн) населення України мають певну форму психічного розладу, 9 % (3,9 млн) живуть із помірними або тяжкими психічними розладами, зокрема спровокованими військовою агресією. За твердженням ВООЗ, більшість населення країни переживатиме стрес із загальними проявами: тривогою, смутком, безнадією, порушеннями сну, втомою, дратівливістю, гнівом тощо. Одним із ключових факторів відновлення України у віддаленій перспективі експерти називають психічне здоров'я та добробут українців, що надалі матиме суттєвий вплив на відновлення національної економіки та продуктивність людського капіталу у повоєнний період [1].

Реалізацію Національної ініціативи щодо програми дій із подолання прогалів у сфері охорони психічного здоров'я (mhGAP) [2], спрямованої на розширення масштабів ведення пацієнтів із психічними розладами у первинній медичній допомозі, мають забезпечувати не тільки лікарі первинної ланки, але й фармацевти. Сьогодні фармацевти не тільки здійснюють відпуск лікарських засобів (ЛЗ), зокрема за розширеною Програмою медичних гарантій щодо реімбурсації ЛЗ для лікування в амбулаторних умовах розладів психіки і поведінки [3], але й щодня надають фармацевтичну допомогу пацієнтам зі стресовими розладами та безсонням згідно з наказом МОЗ України «Про затвердження Протоколів фармацевта» від 05.01.2022 р. № 7 [4]. Такі дії відповідають принципам Належної аптечної практики (GPP).

Отже, питання вивчення вітчизняного і зарубіжного досвіду з надання фармацевтичної допомоги пацієнтам із розладами психічного здоров'я згідно з принципами Належної аптечної практики сьогодні набувають неабиякої актуальності для фармацевтичних працівників [5]. Важливо також підкреслити, що суть психічного здоров'я полягає у «стані психічного благополуччя, яке дає змогу людям упоратися зі стресами в житті, усвідомлювати свої здібності, добре навчатися та працювати, а також робити свій внесок у суспільство» [6].

Вітчизняні та зарубіжні науковці у своїх працях неодноразово порушували питання охорони психічного здоров'я, здійснивши активний пошук наукових підходів щодо характеристики станів психічного здоров'я при надзвичайних ситуаціях, управління стресовими ситуаціями, раннього виявлення стресу. Вітчизняні вчені (Н. Бондаренко (2017), Н. Гончаренко (2015), С. Загородній (2011), Т. Яворська (2019) та ін.) вивчали розвиток системи збереження психічного здоров'я та психосоціальної підтримки представників різного віку. Заслужують на увагу наукові праці фармацевтів з питань розвитку фармацевтичної допомоги за стандартами Належної аптечної

практики (Л. Гала (2020), Я. Гриньків (2012), О. Заліська (2020), Г. Панфілова (2010), Л. Унгурян (2016) та ін.). Результати досліджень щодо надання фармацевтичної допомоги пацієнтам із розладами психічного здоров'я, пов'язані з упровадженням цих стандартів у фармацевтичну практику, висвітлено в наукових працях Aburas Wejdan та M. Alshammari Thamir (2020), P. J. Bjerkele, I. Skoglund, K. Does Holmgren (2020), S. S. McMillan, F. Kelly, H. Laetitia Hattingh (2018), M. Kamusheva, D. Ignatova, A. Golda (2020) et al.

Аналіз результатів упровадження передового досвіду з охорони психічного здоров'я у фармацію зарубіжних країн засвідчує багатовекторність напрямів розвитку охорони психічного здоров'я та необхідність застосування різних підходів до їх упровадження у практичну діяльність вітчизняних фармацевтів.

Мета роботи

Дослідження вітчизняних інформаційно-наукових баз даних і наукометричних баз Scopus, Web of Science, PubMed, Cochrane library для виявлення, узагальнення й систематизації джерельної бази з питань надання фармацевтичної опіки у сфері реалізації ЛЗ для профілактики і лікування пацієнтів із вадами психічного здоров'я та прогнозування вектора наступних досліджень з цієї теми.

Матеріали і методи дослідження

Як завдання наукового дослідження визначили аналіз основних стратегій розвитку охорони психічного здоров'я у фармацевтичній практиці; виокремлення найактуальніших кластерів охорони психічного здоров'я у фармації; узагальнення сучасних тенденцій розвитку охорони психічного здоров'я у зарубіжній і вітчизняній практиці фармацевтичної опіки.

Дослідження ґрунтується на аналітичних і статистичних даних, що стосуються діяльності наукових установ і висвітлені в наукових працях вітчизняних і зарубіжних учених, стратегіях упровадження основних тенденцій фармацевтичної опіки з охорони психічного здоров'я у фармацевтичну практику, нормативно-правових засадах, визначених у міжнародних, вітчизняних стратегіях і концепціях.

Для досягнення мети і вирішення поставлених завдань використано загальнонаукові методи аналізу, синтезу, порівняння й узагальнення даних вітчизняних інформаційно-наукових баз: Національного репозиторія академічних текстів (НРАТ), Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського, репозиторіїв (спеціалізованих рад) закладів вищої медико-фармацевтичної освіти, вітчизня-

них і зарубіжних баз нормативно-правових документів та аналітичних матеріалів.

Для пошуку наукових публікацій за ключовими словами *mental health* (психічне здоров'я) та *pharmacy* (фармація) в наукометричних базах даних *Scopus*, *Web of Science* використано програму візуалізації *VOSviewer*, пошукову систему *PubMed* та *Cochrane library*.

Результати

У квітні 2022 року в Женевській доповіді ВООЗ про охорону психічного здоров'я у світі [7] акцентовано увагу на необхідності впровадження низки заходів щодо покращення якості життя населення у світі, захисту груп ризику (запобігання самогубствам, охорона психічного здоров'я на робочому місці тощо) та охорони психічного здоров'я на місцевому рівні (послуги за місцем проживання, збільшення масштабів обслуговування пацієнтів із найпоширенішими захворюваннями, деінституалізація лікування тяжких розладів тощо).

У відповідь на основні положення доповіді ВООЗ прийнято й опубліковано звернення Міжнародної фармацевтичної федерації (FIP) щодо розширення ролей, визначених Належною аптечною практикою, в наданні фармацевтичної допомоги пацієнтам із порушеннями психічного здоров'я [8]. Реакцією на це звернення стала презентація двох довідників з керівництва у професійній діяльності фармацевтів у галузі охорони психічного здоров'я, що розроблені й опубліковані в липні цього року дослідниками Міжнародної фармацевтичної федерації у співавторстві з представниками Австралійської фармацевтичної спільноти. У цьому документі зафіксовано розширення повноважень фармацевтів: від діагностики проблем щодо психічного здоров'я, надання першої допомоги у сфері охорони психічного здоров'я, оптимізації лікарської допомоги та фармацевтичного забезпечення до супроводу та психосоціальної підтримки таких пацієнтів згідно з Належною аптечною практикою. Акцентовано також, що ці дії потребують набуття фармацевтами нових знань і навичок для використання у професійній діяльності. Зауважимо, що наведені в довіднику дії широко впроваджують у багатьох країнах світу, вони визначають вектор руху у фармації щодо надання фармацевтичної опіки з охорони психічного здоров'я.

Наступний крок у впровадженні фармацевтичної опіки з надання послуг у сфері охорони психічного здоров'я – розроблення «Програми розвитку Сервісу охорони психічного здоров'я для спільноти фармацевтів» в Австралії за підтримки Міжнародної фармацевтичної федерації [9]. Програма спрямована на підвищення рівня знань фармацевтичної спільноти про психічні захворювання; підтримку прихильності до лікування та безперервну підтримку пацієнтів із легкими та помірними психічними порушеннями.

Результати аналізу документів показали: на звернення ВООЗ і Міжнародної фармацевтичної федерації відреагувало Королівське фармацевтичне товариство (Велика

Британія). В опублікованому зверненні до фармацевтичної спільноти зазначено, що фармацевти мають виступати на першому плані щодо надання допомоги з охорони психічного здоров'я та бути підготовленими до потенційного збільшення кількості людей із психічними потребами. Товариство розробило рекомендації для фармацевтів щодо скринінгу нових симптомів психічних розладів, розширення доступу до психосоціальної підтримки пацієнтів, безпечного й ефективного використання ЛЗ та набуття знань і навичок щодо ефективного розв'язання проблем із психічним здоров'ям [10].

Національна фармацевтична асоціація NCPA (США) звернулася із закликом до фармацевтичної спільноти реагувати на епізоди розладів психічного здоров'я в межах фармацевтичної опіки: здійснювати нагляд за ефективним використанням ЛЗ, підтримувати пацієнтів із вадами психічного здоров'я та набувати нових компетентностей щодо надання першої допомоги в галузі психічного здоров'я [11].

Ініціативу ВООЗ щодо підтримки психічного здоров'я поділяють 27 країн Європейського Союзу (ЄС), зокрема з питань, що стосуються психічного стану українських переміщених осіб і біженців [12]. У цьому контексті доцільно акцентувати на Резолюції СМ/Res з надання фармацевтичної допомоги за стандартами GPP в інтересах пацієнтів і служб охорони здоров'я, до якої належить і служба охорони психічного здоров'я [13].

На нашу думку, керівництвом для фармацевтичних працівників у вирішенні проблеми охорони психічного здоров'я нині слід вважати Концепцію розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року [14]. Для реалізації Концепції передбачено комплекс дій із медико-психологічної допомоги та психосоціальної підтримки в рамках проекту «Психічне здоров'я для України» [15]. Розроблено також «Пріоритетні багатосекторні заходи з психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в Україні під час та після війни: оперативна дорожня карта» (2022) за підтримки ВООЗ та з ініціативи першої леді України Олени Зеленської [1].

Упродовж останніх років суттєво посилилась увага вітчизняних і зарубіжних дослідників до проблеми надання медико-фармацевтичної допомоги у сфері охорони психічного здоров'я, що засвідчує її актуальність. Так, Aburas Wejdan та M. Alshammari Thamir (2020) представили результати вивчення ролі фармацевта у наданні допомоги при надзвичайних станах і дистресових ситуаціях, що пов'язані, зокрема, з COVID-19. У результаті їхнього дослідження встановлено: при надзвичайних ситуаціях фармацевти надають фармацевтичну допомогу, беруть участь у профілактиці захворювань, здійснюють консультації щодо фармацевтичної опіки, забезпечують постачання необхідних лікарських засобів і медичних виробів в аптеки [16]. Питання щодо управління стресом на робочому місці фармацевта вивчають дослідники наукової команди Jacobs Sally, які на основі одержаних результатів розробили стратегію управління стресом для підтримки всього персоналу аптек [17].

У результаті наукового пошуку в наукометричних та науково-інформаційних базах виявили статтю P. J. Bjerkele, I. Skoglund, K. Does Holmgren, в якій наведено результати рандомізованого контрольованого дослідження впливу раннього виявлення стресу, що пов'язаний із роботою, на лікування пацієнтів під час надання первинної медико-санітарної допомоги. Вчені досліджували пацієнтів у стресовому стані, які зверталися в аптечні заклади по первинну допомогу. Пацієнтам пропонували заповнити опитувальник (WSQ) з обов'язковим зворотним зв'язком. Тим, кому була необхідна допомога, рекомендовано звернутися до лікаря первинної ланки для консультації та отримання рецепта на лікарські засоби. Аналіз відпуску з аптек лікарських засобів, призначених лікарями первинної ланки, показав зменшення поліпрогмазії, кількості побічних реакцій і наслідків взаємодії лікарських засобів [18].

Питання щодо впливу фармацевтичної допомоги, орієнтованої на психічне здоров'я пацієнта, вивчали австралійські вчені S. S. McMillan, F. Kelly, H. Laetitia Hattingh et al. Автори встановили: фармацевти, які отримали певні навички з надання фармацевтичної допомоги пацієнтам із тривожними та депресивними станами, покращили результати взаємодії зі споживачами внаслідок реалізації індивідуального підходу. Його позитивно оцінюють і фахівці фармацевтичної галузі, й пацієнти, які потребують спеціалізованої допомоги [19].

Потенційні можливості фармацевтів у підтримці пацієнтів із депресією вивчали болгарські вчені M. Kamusheva, D. Ignatova, A. Golda et al. У результаті дослідження виявлено провідну роль взаємодії фармацевта зі споживачем ЛЗ: невчасне приймання ліків; ризику, що виникають у разі «раптового переривання фармакотерапії без консультації лікаря»; фармаконагляд. Дослідники розробили та впроваджують рекомендації для фармацевтів щодо підтримки пацієнтів у сфері охорони психічного здоров'я [20].

Йорданські дослідники A. Akour, S. Halloush, M. Nusair et al. за допомогою опитувальника дослідили вплив фахівців фармацевтичної галузі на пацієнтів, які потребували допомоги у сфері психічного здоров'я. Автори акцентували на перешкодах, що виникли в процесі дослідження, зокрема на брак освіти з питань психічного здоров'я у фармацевтів (71,5 %), і надалі це спонукало до розкриття конфіденційних даних в аптеках (53,9 %). У результаті дослідження запропоновано провести спеціалізовану підготовку для фармацевтів, пов'язану з питаннями психічного здоров'я [21].

Проаналізували також дисертації вітчизняних учених у галузі знань за спеціальністю 15.00.01 «Технологія ліків, організація фармацевтичної справи та судової фармації» за останні 20 років, що розміщені в базі даних Національного репозиторія академічних текстів (НРАТ) за ключовими словами: психічне здоров'я, надзвичайний стан, психологічне здоров'я, психоемоційний стан [22]. Наведемо результати пошуку за такими ключовими словами, як фармацевтична допомога та фармацевтична

опіка, станом на 16.07.2023 р. Так, у базі даних НРАТ знайдено 20 документів (дисертацій) і 4 звіти про виконання науково-дослідної роботи у сфері наукової і науково-технічної діяльності. Ознайомлення з результатами цих досліджень дало підстави зробити висновок, що в жодній науковій темі не висвітлено проблеми надання фармацевтичної допомоги пацієнтам для поліпшення психічного здоров'я.

Фармацевтичне забезпечення ЛЗ пацієнтів із розладами психіки і поведінки дослідили А. Немченко, А. Ляденко, О. Немченко та ін. За результатами анкетування лікарів та фармацевтів учені з'ясували, що такі пацієнти по допомогу звертаються насамперед до лікарів вторинної ланки без консультації лікаря первинної ланки (лікаря сімейної медицини) [23]. Інші українські науковці, зокрема О. Ткачова, Л. Яковлева та ін., досліджують питання щодо споживання в Україні антидепресантів. На основі порівняльного аналізу споживання антидепресантів в Україні, Естонії та Норвегії, а також за результатами ABC/DDD аналізу вчені довели, що споживання антидепресантів в Україні порівняно з таким в Естонії та Норвегії є нижчим: в 12,2–13,6 і 18,2–21,6 рази відповідно. Науковці зробили висновок, що українські пацієнти не завжди звертаються по медичну допомогу до лікарів та не отримують відповідну фармакотерапію [24]. Тому можна припустити, що пацієнти не обізнані про порядок отримання допомоги з проблем психічного здоров'я.

Пошук дисертацій за останні 20 років у базах даних НРАТ, Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського, репозиторіїв закладів вищої медико-фармацевтичної освіти продовжили за ключовим словосполученням «психічне здоров'я». Аналіз тем дисертацій щодо охорони психічного здоров'я показав хвилеподібний прояв наукового інтересу до психічного здоров'я у вчених різних спеціальностей (рис. 1).

Наступні дослідження спрямовані на пошук наукових даних за останні п'ять років у наукометричних міжнародних базах даних Scopus, Web of Science, PubMed, Cochrane library тощо за ключовими словами: mental disorders (психічні порушення), mental health (психічне здоров'я), pharmacy (фармація), mental health care (охорона психічного здоров'я). Вивчення наукових праць із фармацевтичної допомоги пацієнтам із розладами психічного здоров'я в наукометричних базах дало підстави зробити висновок щодо зацікавленості вчених різних країн світу темою інтеграції фармацевтичної спільноти у сферу охорони психічного здоров'я та виконання фармацевтами ролей, визначених стандартами Належної аптечної практики (рис. 3) [5]. У пошуковій базі PubMed за останні п'ять років індексується майже 5000 наукових публікацій (оглядів, клінічних досліджень тощо), а сайт Кокранівського товариства у результаті пошуку за ключовими словами mental health (психічне здоров'я), pharmacy (фармація) пропонує для вивчення 130 клінічних досліджень, 57 із них – за останні п'ять років на базі аптечних закладів [25].

Для аналізу наукових праць, індексованих у наукометричній базі Web of Science, застосували програму візуа-

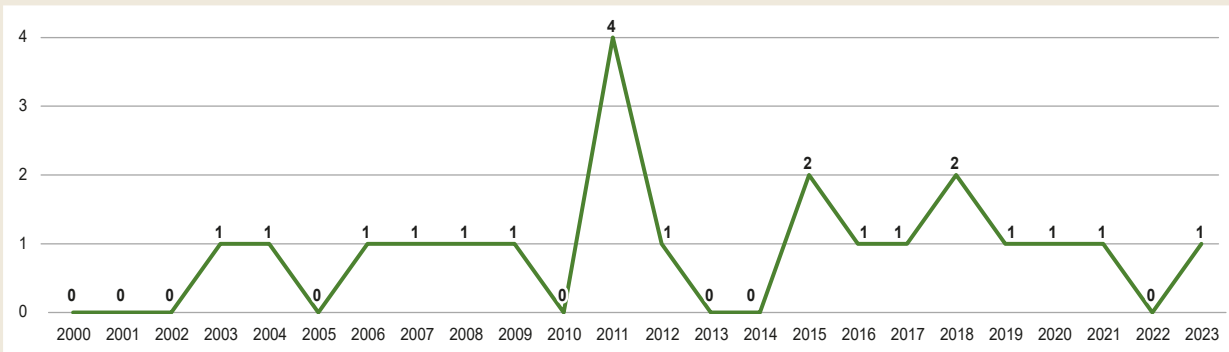

Рис. 1. Динаміка захисту дисертацій із питань психічного здоров'я в Україні за період 2000–2023 рр.

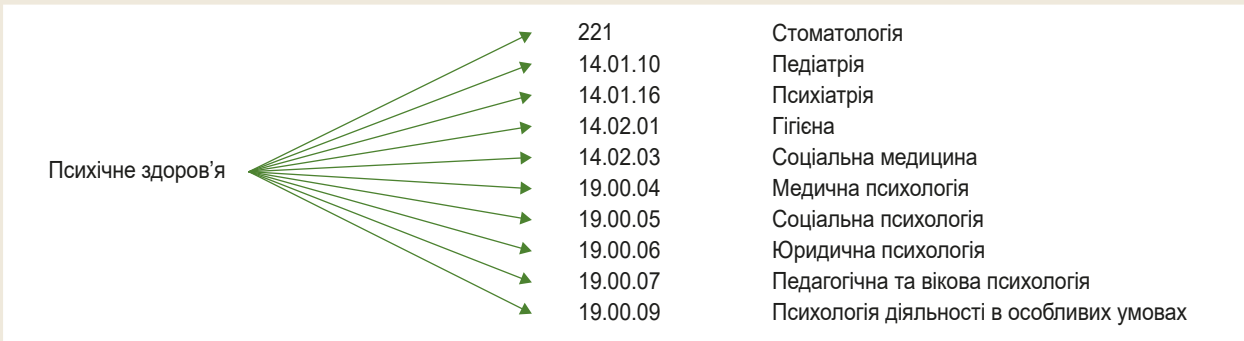

Рис. 2. Результати аналізу дослідницького інтересу вчених різних наукових спеціальностей до вивчення проблем психічного здоров'я.

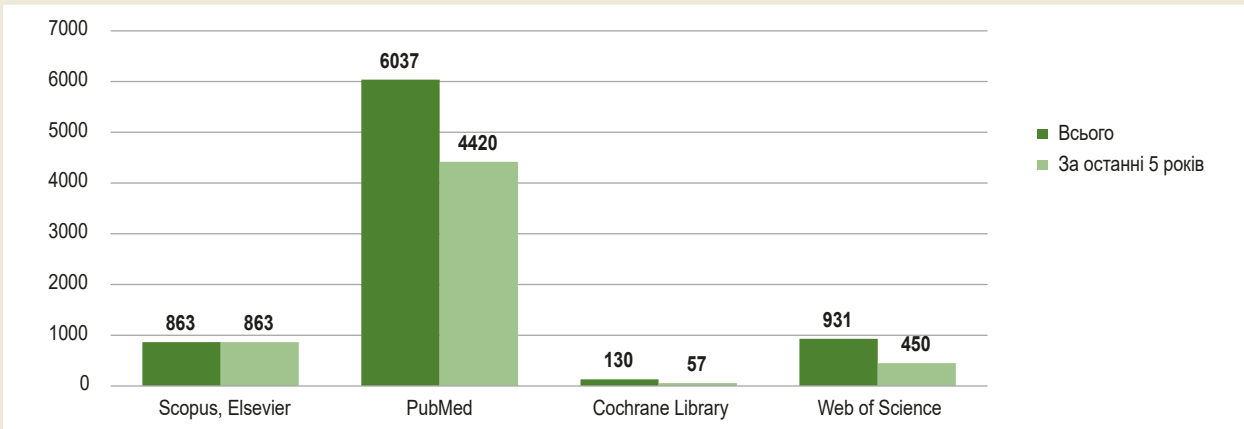

Рис. 3. Кількість наукових праць у наукометричних базах даних Scopus, Elsevier, PubMed, Cochrane library, Web of Science.

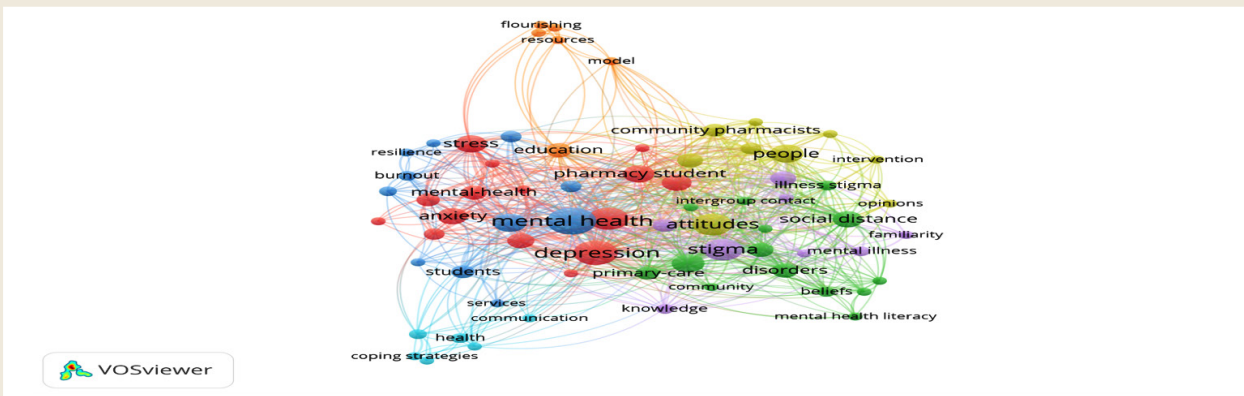

Рис. 4. Кластерні мережі інформаційного потоку наукових праць за ключовими словами mental health і pharmacy.

лізації патернів і трендів наукової літератури VOSviewer. Це дало змогу надалі визначити останні тренди у наукових досліджень в окремі кластери охорони психічного здоров'я. Пошук здійснили за ключовими словами mental health (психічне здоров'я), pharmacy (фармація), він охоплював публікації період за останні п'ять років (рис. 4).

Метод аналізу баз даних передбачає кластеризацію інформаційної мережі та маркування кластерів термінами із назв, анотацій, ключових слів. Як бачимо, програма виявила до ста термінів. На рис. 4 наведено дев'ять понять: mental health (психічне здоров'я), depression (депресія), stigma (негативний стереотип), attitudes (ставлення), stress (стрес), pharmacy student (студент фармацевтичного факультету), community pharmacists (фармацевти аптек зі спеціалізацією «загальна фармація»), anxiety (тривога), education (освіта), що характеризують наукові тенденції.

Змістову складову окремого напрямку дослідження слід тлумачити за сукупністю термінів, якими позначається окремий кластер. Наприклад, термін community pharmacists (фармацевти аптек із спеціалізацією «загальна фармація») маркується поняттями intervention (втручання), people (люди), pharmacy student (студент фармацевтичного факультету), model (модель), illness stigma (негативний стереотип хвороби). Науковий кластер pharmacy student (студент фармацевтичного факультету) маркується поняттями education (освіта), mental health (психічне здоров'я), anxiety (тривога), intergroup contact (міжгруповий контакт), attitudes (ставлення). Відповідно, науковий кластер mental health (психічне здоров'я) характеризується поняттями depression (депресія), stigma (негативний стереотип), attitudes (ставлення), stress (стрес), pharmacy student (студент фармацевтичного факультету), community pharmacists (фармацевти аптек зі спеціалізацією «загальна фармація»), anxiety (тривога), education (освіта).

На рис. 4 бачимо також різні розміри кластерів, а кольори, якими вони марковані, вказують на останні наукові тренди. Так, синім і червоним кольорами позначено досліджувані кластери, а жовтим – публікації за останній рік, тобто окреслено вектор нових (можливих) трендів. Наголосимо, що всі кластери майже об'єднані та не виділяються в окремі напрями.

Отже, останніми трендами з розвитку психічного здоров'я є надання медико-фармацевтичної допомоги та фармацевтичне забезпечення ЛЗ, що застосовують при виникненні відчуття тривоги, під час стресу, депресії; надання фармацевтами позитивного підкріплення пацієнтів; моделювання освіти для студентів фармацевтичних факультетів, моделювання післядипломної освіти для фармацевтів; підготовка до стійкості, стресів, вигорання фармацевтичного персоналу.

Висновки

1. У результаті аналізу міжнародних і вітчизняних стратегій, концепцій, наукових праць встановили, що ініціатива з розвитку охорони психічного здоров'я у фармації ґрунтується на засадах нової фармації: роз-

ширенні в професійній діяльності фармацевтів ролей за стандартами Належної аптечної практики; формуванні та розвитку знань, практичних навичок і компетентностей у викладачів і студентів медичних, фармацевтичних вищих навчальних закладів.

2. На підставі аналізу документів, схвалених на міжнародному рівні, зробили висновок: розвиток охорони психічного здоров'я в Україні потребує розроблення та ухвалення державної політики щодо програми дій із подолання прогалів у сфері охорони психічного здоров'я (mhGAP), зокрема фармації.

3. Визначили основні сучасні тренди розвитку підготовки здобувачів фармацевтичної освіти з охорони психічного здоров'я: моделювання магістерських програм для студентів фармацевтичних факультетів і післядипломної освіти для фармацевтів; підготовка фармацевтичного персоналу аптек до протистояння стресам, професійному вигоранню, надання відповідної допомоги пацієнтам і самопомоги.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні особливостей, розробці та впровадженні передових практик з охорони психічного здоров'я у вітчизняну фармацевтичну практику відповідно до стандартів GPP.

Конфлікт інтересів: відсутній.

Conflicts of interest: authors have no conflict of interest to declare.

Відомості про авторів:

Білоусова Н. А., канд. пед. наук, асистент каф. фармації, Національний університет охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика, м. Київ.

ORCID ID: 0000-0001-6732-426X

Кабачна А. В., д-р фарм. наук, професор каф. фармації, Національний університет охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика, м. Київ.

ORCID ID: 0000-0002-5809-5298

Information about authors:

Bilousova N. A., PhD, Assistant of the Department of Pharmacy, Shupyk National Healthcare University of Ukraine, Kyiv.

Kabachna A. V., PhD, DSc, Professor of the Department of Pharmacy, Shupyk National Healthcare University of Ukraine, Kyiv.

References

1. World Health Organization. (2022). Priorityetni bahatosekturni zakhody z psyykhychnoho zdorovia ta psyykhosotsialnoi pidtrymky v Ukraini pid chas ta pislia viiny: operatyvna dorozhnia karta [Priority multisectoral interventions for mental health and psychosocial support in Ukraine during and after the war: an operational road map]. https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/mhps_framework_ukraine_ukr.pdf
2. World Health Organization. (2020). Kerivnytstvo mhGAP: dia vedenia psyykhychnykh, nevrolohichnykh rozladiv i rozladiv, poviazanykh zi vzhyvanniam psyykhoaktyvnykh rechovyn, u nespetsializovanykh zakladakh okhorony zdorovia, versia 2 [mhGAP guideline: for the management of psychiatric, neurological and substance use disorders in non-specialist health care settings, version 2.0]. License: CC BY-NC-SA 3.0 IGO. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/334239>
3. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2022, December 27). *Deiaki pytannia realizatsii prohramy derzhavnykh harantii medychnoho obsluhovuvannia naseleennia u 2023 rotsi* [Some issues of implementation of the program of state guarantees of medical care of the population in 2023 (No. 1464)]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1464-2022-n#Text>

4. Ministry of Health of Ukraine. (2022, January 5). *Pro zatverdzhennia protokoliv farmatsevtva* [On approval of pharmacist protocols (No. 7)]. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0007282-22#Text>
5. Ministry of Health of Ukraine. (2011, January 1). *Nalezzhna aptechna praktyka: Standarty yakosti aptechnykh posluh (Spilna nastanova MFF/VOOZ z NAP)* [Proper Pharmacy Practice: Quality Standards of Pharmacy Services]. https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/897_009#n2
6. World Health Organization. (2022, 17 June). Mental health. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response>
7. World Health Organization. (2022, June 16). World mental health report: transforming mental health for all. World Health Organization. License: CC BY-NC-SA 3.0 IGO. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/356119>
8. Swati Rana (2022, 7 July). FIP encourages pharmacists to expand roles in «much needed» mental health services. Pharmacy Business. <https://www.pharmacy.biz/news/fip-encourages-pharmacists-to-expand-roles-in-much-needed-mental-health-services/>
9. The Pharmacy Guild of Australia. (2010). Community Pharmacy Roadmap Program Development Template. Retrieved Jul 18, 2023, from https://www.guild.org.au/_data/assets/pdf_file/0021/5493/mental-illness-services.pdf
10. Royal Pharmaceutical Society. (2022, October 16). The Role of Pharmacy in Mental Health wellbeing. Retrieved Jul 18, 2023, from <https://www.rpharms.com/recognition/all-our-campaigns/policy-a-z/the-role-of-pharmacy-in-mental-health-and-wellbeing>
11. National Community Pharmacists Association. (n.d.). Mental Health First Aid. <https://ncpa.org/mental-health-first-aid>
12. European Commission. (2023). Mental Health. A comprehensive approach to Mental Health. https://health.ec.europa.eu/non-communicable-diseases/mental-health_en
13. Council of Europe. (2020, March 11). Resolution CM/Res (2020)3 on the implementation of pharmaceutical care for the benefit of patients and Health services. <https://rm.coe.int/09000016809cdf26>
14. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2017, December 27). Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku okhorony psykhychnoho zdorovia v Ukraini na period do 2030 roku (No. 1018-r) [On the approval of the Concept of Mental Health Care Development in Ukraine for the period until 2030 (No. 1018-r)]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1018-2017-p#Text>
15. MH4U. (n.d.). Mental Health for Ukraine. <https://www.mh4u.in.ua/about/>
16. Aburas, W., & Alshammari, T. M. (2020). Pharmacists' roles in emergency and disasters: COVID-19 as an example. Saudi pharmaceutical journal : SPJ, 28(12), 1797-1816. <https://doi.org/10.1016/j.jsps.2020.11.006>
17. Jacobs, S., Johnson, S., & Hassell, K. (2018). Managing workplace stress in community pharmacy organisations: lessons from a review of the wider stress management and prevention literature. The International journal of pharmacy practice, 26(1), 28-38. <https://doi.org/10.1111/ijpp.12360>
18. Bjerkeli, P. J., Skoglund, I., & Holmgren, K. (2020). Does early identification of high work related stress affect pharmacological treatment of primary care patients? – analysis of Swedish pharmacy dispensing data in a randomised control study. BMC family practice, 21(1), 70. <https://doi.org/10.1186/s12875-020-01140-x>
19. McMillan, S. S., Kelly, F., Hattingh, H. L., Fowler, J. L., Mihala, G., & Wheeler, A. J. (2018). The impact of a person-centred community pharmacy mental health medication support service on consumer outcomes. Journal of mental health, 27(2), 164-173. <https://doi.org/10.1080/09638237.2017.1340618>
20. Kamusheva, M., Ignatova, D., Golda, A., & Skowron, A. (2020). The Potential Role of the Pharmacist in Supporting Patients with Depression – A Literature-Based Point of View. Integrated pharmacy research & practice, 9, 49-63. <https://doi.org/10.2147/IPRP.S239672>
21. Akour, A., Halloush, S., Nusair, M. B., Barakat, M., Abdulla, F., & Al Momani, M. (2022). Gaps in pharmaceutical care for patients with mental health issues: A cross-sectional study. International journal of clinical pharmacy, 44(4), 904-913. <https://doi.org/10.1007/s11096-022-01391-x>
22. UkrINTEI (2023). Natsionalnyi repozytarii akademichnykh tekstiv [National repository of academic texts]. Retrieved Jul 18, 2023, from https://nrat.ukrintei.ua/searchdb/?_token=JsmsLfg1niuTYfbBd59M-Wi3bwtQokY11Mdhe2LnK&typeSearch=okd&authorSearch=&specialistSearch=15.00.01&temaSearch2=&textSearch=&dateFromSearch=2013-01-01&dateToSearch=2023-07-16®istrationNumberSearch=&sortOrder=registration_date&sortDir=desc&tab=big
23. Nemchenko, A. S., Liadenko, A. V., Nemchenko, O. A., & Lebed, S. O. (2023). Assessment of the availability of medicines for patients with mental and behavioral disorders based on the results of a survey of doctors and pharmacists in Ukraine. ScienceRise: Pharmaceutical Science, (3), 16-22. [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.15587/2519-4852.2023.281222>
24. Tkachova, O., Iakovlieva, L., Gerasymova, O., Butko, Y., & Kovalenko, L. (2023). Comparative analysis of the consumption of antidepressants in Ukraine, Estonia and Norway. ScienceRise: Pharmaceutical Science, (3), 23-30. <https://doi.org/10.15587/2519-4852.2023.281833>
25. John Wiley & Sons, Inc. (2023). Cochrane Library. Retrieved Jul 18, 2023, from <https://www.cochranelibrary.com/search>